

BAŞIBOŞ SOKAK KÖPEKLERİ SORUNUNA HUKUKİ BİR ÇÖZÜM ÖNERİSİ: YAŞAMA HAKKI ZARAR GÖREN İNSANLAR BAKIMINDAN DEVLETİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜĞÜ

*A Legal Solution to the Problem of Stray Dogs: The State's Positive Obligation in
Respect of People Whose Right to Life is Damaged*

Arş. Gör. Enes ERSÖZ*

Öz: Sahipsiz köpekler Türkiye'de sokak hayvanları açısından önemli bir sorun haline gelmiştir. Kısırlaştırma ve aşılama ile kontrol altına alınamayan bu hayvanlar, insanlara zarar verebilmekte, şehir hayatı bakımından sorun teşkil etmektedir. Sokak köpeklerinin saldırıları, özellikle savunmasız çocuklar ve yaşlılar için can kayıplarıyla sonuçlanabilmektedir. Bu sorun farklı boyutlarıyla birlikte ele alındığında sorunun sosyolojik ve psikolojik bir vaka haline geldiği bir gerçektir ancak Türkiye bir hukuk devleti olduğuna göre çözüm de ancak hukuk eliyle mümkündür. Hayvanları Koruma Kanunu'nun mevcut hali sorunu çözmek için yetersizdir ve çözüm kanundan geçmelidir. Sokak hayvanlarının saldırısı nedeniyle hayatını kaybeden insanların yaşam hakkının korunması için konunun yasal yollardan detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Devletin yaşam hakkının korunması bakımından pozitif yükümlülüğü vardır ve öncelikle hayvanları koruma kanununda değişiklik yapılmalıdır. Yaşama hakkına saldırının yegâne kaynağı olan artan hayvan popülasyonunu kontrol altına alacak tedbirlerin Hayvanları Koruma Kanunu'na eklenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda diğer ülkelerdeki yasal mevzuat incelenmiş, Türkiye için bir hukuki düzenleme önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: devletin pozitif yükümlülüğü, hayvanları koruma kanunu, insan haklarının yatay etkisi, sokak köpekleri, yaşam hakkı.

Abstract: Stray dogs have become an important problem for stray animals in Turkey. These animals, which cannot be controlled by sterilisation and vaccination, can harm people and pose a problem for urban life. Attacks by stray dogs can result in loss of life, especially among vulnerable children and the elderly. Looking at this problem in its various dimensions, it is a fact that the problem has become a sociological and psychological case, but since Turkey is a state of law, the solution is only possible through law. The current version of the Animal Protection Law(APL) is not sufficient to solve the problem and the solution must be through the law. In order to protect the right to life of people who lose their lives as a result of attacks by stray animals, the issue should be addressed in detail by legal means. The state has a positive obligation to protect the right to life and must first amend the APL. Measures to control the increasing animal population, which is the sole source of attacks on the right to life, should be added to the APL. In this context, the legislation of other countries has been analysed and a legal regulation for Turkey has been proposed.

Keywords: positive obligation of the state, animal protection law, the horizontal effect of human rights, stray dogs, right to life.

* Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, eersoz@erbakan.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4911-2604

Makale Geliş Tarihi: 15.10.2024, Makale Kabul Tarihi: 6.03.2025

GİRİŞ

Sahipsiz sokak hayvanları genelinde sahipsiz köpekler meselesi, uzun süredir Türkiye'nin gündemini meşgul eden konulardan biri haline gelmiştir. Peki neden bu konu böylesine büyük bir sorun haline dönüşmüştür?

Sahipsiz hayvanlara yönelik nasıl bir yaklaşımda bulunulması gerektiği bir defa her şeyden evvel toplum sağlığını ilgilendiren bir konudur ki bu da meselenin tıbbi ya da başka bir deyişle bilimsel yönünü teşkil etmektedir. Zira gün geçtikçe sayısı artan bu hayvanlar birbirleriyle mücadeleye girebilmekte¹ ve bunun sonucu olarak bir kısmı yaşamını sürdürürken bir kısmı da sadece kendi aralarındaki bu mücadeleden kaynaklı olarak can verebilmektedir. Ölen hayvanların toplum sağlığı açısından çevreye zararlı etkileri olabileceği de apaçık ortadadır.² Dolayısıyla bu hayvanların çoğalmas ve yaşamını sürdürmesi süreçlerinin kontrol edilmesi ve elbette bunun da devlet eliyle yapılması gerekmektedir. Sahipsiz hayvanların sorun haline dönüşmesinin bir diğer sebebi ise çalışmamızın da başlığını teşkil ettiği üzere insanlara saldırmasıdır. Bu saldırılar neticesinde özellikle çocuk ve yaşlı bireylerden hayatını kaybedenler olmaktadır.

Sokak hayvanları bakımından dünyanın farklı ülkelerinde farklı uygulamalara rastlamak mümkündür. Türkiye'de sokak hayvanları genelinde sokak köpekleri meselesinin problem haline geldiğini de göz önünde bulundurduğumuzda çalışmada bu konuda alternatif çözümler üretmiş ve faaliyete geçebilmiş ülke örnekleri incelenmiştir.

Çalışmada öncelikle yaşama hakkı bakımından devletin pozitif yükümlülüğü konusu teorik ve içtihadî boyutta kısaca ele alınmış, ardından sahipsiz köpek sorunuyla bağlantısı kurulmuştur. Devamında Hayvanları Koruma Kanunu başta olmak üzere konuyu ilgilendiren yasal mevzuat incelenmiştir. Hukukî boyutun ortaya konması ve ihtiyaçlarımızın tespiti açısından burası önem arz etmektedir. Ardından sahipsiz köpeklerle ilgili bazı ülkelerin yasal düzenlemeleri ele alınmıştır. Zira bazı ülkelerin bu konuyu sorun haline gelmeden başarıyla çözdüğü söylenebilir. Türkiye'nin yaşadığı problemi göz önünde bulundurduğumuzda başarılı örneklerin incelenmesi faydalı olacaktır. Son olarak sahipsiz hayvanlar ile ilgili hukukî anlamda sorunların tespiti ve bunlara sunulan çözüm önerileriyle çalışma nihayete ermektedir.

Literatürde sahipsiz hayvanlar hakkında farklı alanlarda çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar hayvanların refahı ve bu bağlamda kısırlaştırılması, barındırılması³, hayvan barmaklarında hekimlik müessesesi⁴,

¹ Murat Aydoğdu, "Sahipsiz Köpeklerin Popülasyonunun Kontrol Altına Alınması ve Buna İlişkin Hukukî Altyapının Oluşturulması", Cilt 21, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan Özel Sayı, 2019, DEÜHFD, s. 2132.

² Yalnızca ölen hayvanlar değil, aynı zamanda gerekli aşıları ve sağlık bakımı yapılmayan sahipsiz hayvanların kuduz başta olmak üzere birçok hastalığa sebebiyet vereceği belirtilmektedir. Yıllar içerisinde sahipsiz köpek nüfusundaki artışa paralel olarak kuduz vakalarındaki artışlar da bunun en temel göstergesidir. Bkz. *Sahipsiz Başiboş Köpekler Raporu*, Mazlumder, Hazırlayanlar: Mehmet Emin Eroğlu, Musa Kazım Argun, Editörler: Gökhan Türkoğlu, Nuri Yılmaz, <https://www.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/sahipsiz-basibos-kopekler-raporu/1219> (erişim tarihi 25.03.2024).

³ Ali Bilgili, "Sahipsiz Hayvanların Şehir, Çevre ve Halk Sağlığı, Hayvan Sağlığı ve Hayvan Refahı Yönünden Kontrolünde Bakanlıklar Arası İşbirliğinde Karşılaşılan Aksaklıklar ve Çözüm Önerileri", Cilt 5, Sayı 4, 2021, ICONTECH; Hür Mahmut Yücer/Beyhan Ay

hayvanları koruma kanunun tarihsel gelişimi⁵, sosyolojik açıdan soruna bölgesel anlamda bir bakış tahlili⁶ başta olmak üzere farklı konularda yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda Hayvanları Koruma Kanunu'na yer verilmeyle birlikte insan hakları boyutuyla ve özellikle devletin pozitif yükümlülükleri yönüyle konunun ele alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada yaşama hakkı bakımından hayvanların saldırıları sonucu vücut bütünlüğü zarar gören insanlar bakımından devletin pozitif yükümlülüğü incelenmek istenmiştir. Çalışmayı diğer çalışmalardan farklı ve özgün kılan yönünün bu olduğunu söylememiz gerekir.

Yapılan incelemelerde literatürde “sahipsiz hayvan” ifadesinin kullanıldığı görülmekle birlikte çalışmamızın başlığında “başiboş sokak köpekleri” ifadesi bilinçli bir şekilde kullanılmıştır. Bilindiği üzere güncel tartışmalar özellikle bu kavram üzerinden yürütülmektedir. Her ne kadar çalışmanın akademik bir çalışma olması hasebiyle içeriğinde öğreti ve pozitif hukukun dili ve kavramsallaştırması kullanılsa da farklı alanlardan konuya ilgi duyan kimselerin elektronik ortamda konuyla ilgili yapacağı araştırmalarda çalışmaya hızlı erişimini kolaylaştırmak maksadıyla “başiboş sokak köpekleri” ifadesi yalnızca başlıkta yer almak kaydıyla kasıtlı olarak kullanılmıştır.⁷

I. YAŞAMA HAKKI BAKIMINDAN DEVLETİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Yaşama hakkının unsurlarının uzun uzadıya incelenmesi ve ele alınması bu makalenin konusunu teşkil etmemektedir. Burada yalnızca sahipsiz köpeklerin saldırısı ile hayatını kaybeden insanlar bakımından yaşama hakkının nasıl ihlal edildiği ve burada devletin sorumluluğunun hangi boyutta olduğu ortaya konulmak istenmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere birçok uluslararası sözleşmede koruma altına alınan, aynı zamanda anayasamızda da koruma altına alınmış yaşama hakkının sahibi “herkes” yani insanlardır, yükümlüsü ise devlettir.⁸ Ayrıca sözleşmeye hakim prensiplerin düzenlendiği sözleşmenin

Kıran, “Sosyal Sağlık Perspektifinden Hayvan Sevgisi ve Karşıtlığı: Sokak Köpekleri ve Yeni Toplumsal Riskler”, Cilt 5, Sayı 2, 2023, Academic Platform Journal of Halal Lifestyle.

⁴ Ali Yiğit/Gökhan Aşım/Hilal Can, “Türkiye’de Sahipsiz Hayvan Barınakları ve Barınak Hekimliği Üzerine Bir Değerlendirme”, Cilt 26, Sayı 1, 2020, Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi.

⁵ Ayşe Menteş Gürler/Şule Osmanağaoğlu, “Türkiye’de Hayvanları Koruma Kanununun Tarihsel Gelişimi”, Cilt 15, Sayı 3, 2009, Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi.

⁶ Handan Koçoğlu, “Bir Toplumsal Problem Olarak Sahipsiz Köpeklere Afyonkarahisar Halkının Bakışı Üzerine Bir Araştırma”, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2024.

⁷ Bize göre “Galât-ı meşhur, lügat-i fasihten evladır.” sözü, mevcut durumu açıklar niteliktedir.

⁸ Osman Doğru, Yaşama Hakkı: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-5, Avrupa Konseyi, Ankara, 2018, s. 4.

başında yer alması sebebiyle yaşama hakkının bir genel hukuk ilkesi olarak görülebileceği de ifade edilmektedir⁹.

Devletin diğer haklar bakımından olduğu gibi bu hak bakımından da negatif ve pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır. Bir başka deyişle devletin, bir kimsenin yaşamının son bulmasından önce yapması ve yapmaması gerekenler bulunabilir¹⁰. Yapması gerekenleri yani pozitif yükümlülüklerini, yapmaması gerekenleri yani negatif yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde devletin yaşama hakkı bakımından ihlale yol açan bir müdahalesinin varlığından söz edilebilir.¹¹ Sahipsiz hayvan saldırıları sonucu yaşamı son bulan ya da vücut bütünlüğü zarar gören kişiler bakımından devletin negatif yükümlülüğünü yerine getirmemesi değil pozitif yükümlülüğünü yerine getirmemesi sonucu, başka bir deyişle devletin ihmali neticesinde yaşama hakkı ya da özel hayatın korunması hakları bakımından bir ihlal söz konusu olabilir. Metin'e göre pozitif yükümlülükler, *“üçüncü kişilerden ya da dışarıdan gelecek tehlikelere karşı koruma tedbirleri alma, bazı olanaklar sağlama, bilgilendirme, tercüman sağlama, (tutuklu ve hükümlülere) tıbbi yardım sağlama ya da haklara yapılacak tecavüzleri önlemek için ceza hükümleri koyma, meydana gelen hak tecavüzlerini etkin bir şekilde araştırma ve failleri cezalandırma”*¹² şeklinde farklı unsurlarla tanımlanabilir.

Yükümlü sıfatıyla devlet, bizzatihi kendi eylemleri sonucu bireylerin yaşamının son bulmasına sebebiyet verebileceği gibi üçüncü kişilerin eylemlerinden kaynaklanan bir ölümden de yükümlü sıfatını haizdir. Zira bu durum insan haklarının yatay etkisi bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır¹³. Üçüncü kişilerin eylemlerinden kaynaklanan müdahalelerde, devletin gerekli tedbirleri alarak koruma ve gerçekleştirme yükümlülüklerini yerine getirmek suretiyle bu ihlallerin önüne geçmesi beklenmektedir. Burada bir husus önemlidir ki o da devletin sorumluluğunun doğabilmesi için üçüncü kişilerin fiillerine karşı Devletin sessiz kalması, bunu hoş görmesi gerektirir. Ancak bu durumda devletin yükümlülüğü gündeme gelecektir¹⁴. Sahibi olan köpekler bakımından bu yatay etki gündeme gelebilecektir ki örneğin kimi zaman Türkiye’de izin verilen türlerin saldırısı ile zarar ortaya çıkabileceği gibi kimi zaman da Türkiye’de yasaklanmış türleri bulunduran kişilerin verdiği zararlardan da insan haklarının yatay etkisi bağlamında devlet sorumlu olacaktır. Devlet bu yükümlülüğünü yerine getirirken usuli birtakım tedbirler almalı, hukuki anlamda konunun doğru bir biçimde düzenlenmiş olmasını sağlamalı ve

⁹ Yüksel Metin, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Yaşamın ve Sağlığın Korunması ile İlgili Olarak Taraf Devletlere Yüklediği Pozitif Yükümlülükler”, Cilt 7, Sayı 27, 2010, Uluslararası İlişkiler, s. 116; Ayşe Özkan Duvan, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 2. Maddesi Çerçevesinde Yaşam Hakkının Korunmasında Devletin Yükümlülüğü”, Cilt 24, Sayı 2, 2018, MÜHF-HAD, s. 661.

¹⁰ Jean-François Akandji-Kombe, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler, Çev. Özgür Heval Çınar ve Abdulcelil Kaya, Avrupa Konseyi, Belçika, 2008, s. 16.

¹¹ Doğru, s. 20.

¹² Metin, s. 114.

¹³ Reyhan Sunay, “İnsan Haklarının Yatay Etkisi ve Devletin Sorumluluğu”, Cilt 23, Sayı 1, 2015, SÜHFD, s. 29.

¹⁴ Yaşar Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020, s. 73; Osman Can, “‘Dolaylı Etki’ ve ‘İyi Yönetişim’ Kuramları Üzerinden Anayasa Mahkemesi İçtihatlarına İlişkin Bazı Gözlemler”, Cilt 35, 2018, Anayasa Yargısı Dergisi, s. 28.

düzenlenen hukuk kurallarının uygulanmasını yani etkin bir soruşturmayı gerçekleştirmelidir¹⁵.

Sahipsiz köpekler bakımından devletin yükümlülüklerini ele aldığımızda öncelikle yukarıda ifade edilen usuli yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği incelenmelidir. Bir başka deyişle bu hayvanların saldırıları neticesinde yaşamını yitiren ya da zarar gören kişiler bakımından, bu tehlikenin bertaraf edilmesine yönelik yasal düzenlemeler önem arz etmektedir. Zira hakların sınırlandırılması ve korunması noktasında gerek Anayasa Mahkemesi gerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin "kanunun kalitesi"ne dikkat çektiği görülmektedir¹⁶. Yani bir konuda yapılan düzenlemenin kamu gücü tarafından keyfi davranışları engelleyecek, erişilebilir, öngörülebilir nitelikte olması gerekmektedir¹⁷. Yalnızca bu da yeterli değildir, ayrıca saldırıya uğrayan bireyler bakımından yargı organlarının etkin soruşturma gerçekleştirmesi gerekmektedir. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında da durumun gereklerine göre ceza ya da hukuk yargılaması eliyle usuli yükümlülükler kapsamında etkili ve bağımsız bir yargılama sürecinin gerçekleştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir¹⁸. Zira sahipsiz hayvanların saldırılarında da engelleme yükümlülüğü bulunan kimselerin sorumluluğunu yerine getirip getirmedeği bu etkin soruşturma ve yargılama süreçleri sonunda anlaşılacaktır.

II. KARŞILAŞTIRMALI HUKUK BAĞLAMINDA SOKAK HAYVANLARINA İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEME ÖRNEKLERİ

A. TÜRKİYE'DE SOKAK HAYVANLARIYLA İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

Yukarıda ifade edildiği üzere devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında etkin soruşturma yürütmesi ve gerekli hukuki tedbirleri alması beklenmektedir. Türkiye bakımından sahipsiz köpekler bağlamında dikkate alınması gereken temel hukuk metni Hayvanları Koruma Kanunu'dur. 24 Haziran 2004 yılında kabul edilen 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ile hayvanlara iyi muamele ve yaşam şartlarının geliştirilmesini sağlamak amaçlanmıştır¹⁹.

Çalışmanın devamında söz konusu kanunun mevcut sorunun çözümü için nasıl yorumlanabileceği açıklanmaya çalışılmıştır. Sorunun çözümü her ne kadar mevcut düzenlemeyle belli ölçüde mümkün olabilirse de yukarıda ifade edilen "kanunun kalitesi" standardı bakımından eksikler barındıran kanunda hangi değişikliklerin yapılması gerektiği tespit edilecektir. Akabinde bazı ülkelerden

¹⁵ Simay Doğmuş, AİHS Işığında Devletlerin Yaşama Hakkına İlişkin Pozitif Yükümlülükleri, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018, s. 170.

¹⁶ Haşim Özpolat, "Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Kararlarında Maddi Anlamda Kanun Kriteri", Cilt 9, Sayı 33, 2018, TAAD, s. 613.

¹⁷ Volkan Aslan, "COVID-19 Salgını Sebebiyle Uygulanan Sokağa Çıkma Kısıtlamalarının 1982 Anayasası'na Uygunluğu", Cilt 78, Sayı 2, 2020, İstanbul Hukuk Mecmuası, s. 820.

¹⁸ Lopes De Sousa Fernandes v. Portekiz, AİHM Büyük Daire, Başvuru No: 56080/13, K.T. 19.12.2017, par. 214-215.

¹⁹ Bilindiği üzere 30 Temmuz 2024 tarihi itibarıyla kabul edilen 7527 sayılı Kanunla birlikte bazı değişiklikler yapılmıştır. Çalışmamızda bu değişikliklere değinilecek, bu değişikliklerde eksik görülen hususlar açıklanmaya çalışılacaktır.

konunun düzenlenişine dikkat çekilecek ve bu örnekler doğrultusunda bir düzenleme önerisinde bulunulacaktır.

Hayvanları Koruma Kanunu'nun 6. maddesi, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların nasıl korunacağını ve bu konuda yetkili ve sorumluların kimler olduğunu düzenlemektedir. Buna göre maddenin 3. fıkrasındaki *"Sahipsiz hayvanların korunması, bakılması ve gözetimi için yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde, yerel yönetimler yetki ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler ile çevreye olabilecek olumsuz etkilerini gidermeye yönelik tedbirler, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı ile eşgüdüm sağlanarak, diğer ilgili kuruluşların da görüşü alınmak suretiyle Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir."*²⁰ ifadesinden yola çıkarak yetkili ve sorumlu kurumların yerel yönetimler, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu hükmün devamında ise bu hayvanların bakımı için gerekli arazi ve binanın Hazine kaynaklarından tahsis edilebileceği, bu konuda da Maliye Bakanlığı yetkili olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla Hayvanları Koruma Kanunu'na göre birincil yetkili ve sorumlu kurumların yerel idare olduğu, onları Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı'nın takip ettiği görülmektedir.

Söz konusu hüküm uyarınca belediyelerin bu süreçte asli yetkili ve sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yönetmeliğin 5. maddesinde il müdürlüğünün görev ve sorumlulukları sayılmış²¹, 6. maddede İl Hayvanları Koruma Kurulu'ndan söz edilmiş ve bunların görev ve sorumlulukları düzenlenmiştir. HKK'nin 15. maddesi incelendiğinde valinin başkanlığında toplanan İl Hayvanları Koruma Kurulu'nun üyelerinin belirlenmiş olduğu görülmektedir. Bu maddeye göre kurulun üyeleri arasında belediye başkanları, Çevre ve Şehircilik, İklim Değişikliği İl Müdürünün, il milli eğitim müdürü, il müftüsü ve daha birçok kişinin yer aldığı belirtilmiştir. Dolayısıyla sahipsiz köpekler tarafından saldırıya uğrayan kişiler bakımından belediyelerin yanında Valilik, Bakanlıkların il müdürlükleri gibi o ilin merkez idare teşkilatı yöneticilerinin de hizmet kusuru olduğunu söylememiz mümkündür²². Nitekim Danıştay 8. Dairesi'nin 2020/7528 E. 2021/1532 K. numaralı kararında ilçe belediyesi, büyükşehir belediye ve valiliğin müteselsil sorumlu olduğu ifade edilmiştir²³.

Yukarıda ifade edilen kararın verilmiş olması saldırıya uğrayıp mağdur olmuş bireylerin adı geçen kurumlara karşı maddi ve manevi tazminat davaları açması halinde zararlarını tazmin etmelerini sağlayacaktır. Sahipsiz köpek

²⁰ 5199 Sayılı K., RG, 01.07.2004, S. 25509.

²¹ Burada zikredilen il müdürlüğünün Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü olduğu anlaşılmaktadır. Zira yönetmeliğin 4. maddesi p bendinde, il müdürlüğü ile Çevre ve Orman Müdürlüğü'nün kastedildiği belirtilmiştir. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın ismi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olduğu için söz konusu müdürlüğün de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü olduğu anlaşılmaktadır.

²² Yunus Eraslan, "Türkiye'de Sahipsiz Sokak Köpek Saldırılarında İdarenin Hukuki Sorumluluğu", Cilt 94, Sayı 495, 2022, Türk İdare Dergisi, s. 99-100.

²³ "Olayda; ilgili mevzuat gereği sahipsiz hayvanların kontrolünü takip etmek, sahipsiz hayvanlarla ilgili sorunların tespiti ve bu sorunların çözümlerini karara bağlama konusunda görevli ve yetkili olduğu görülen Konya Valiliği'nin ve sahipsiz hayvanlara barınak yapmak/yaptırmak, işletmek/işlettirmek görev ve sorumluluğu olan Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın da hasım mevkiine alınması gerekmektedir." <https://www.legalbank.net> (erişim tarihi 29.01.2024).

saldırılarıyla hayatını kaybeden kişiler bakımından bunların yakınlarının da maddi ve manevi tazminat talebinde bulunması mümkündür²⁴.

Hayvanları Koruma Kanunu'nun (HKK) ilgili hükümleri uyarınca hazırlanan Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği'nin 20. maddesinde sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların toplatılması ve bakılmasına ilişkin esaslar tespit edilmişti. Bu hükmeye göre belediyelerin ehil kişilerden oluşturacağı toplama ekipleriyle, belli durumlarda veteriner gözetmenliğinde bu hayvanları toplatması, aşılatıp kısırlaştırarak toplatıldıkları yerlere geri bırakılması gerekmekteydi. Ancak Hayvanları Koruma Kanunu'nun 6. maddesi 4. fıkrasının son cümlesi *"Bakımevlerine alınan hayvanlar Bakanlık veri sistemine kaydedilir ve rehabilite edilen köpekler, sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılır."* şeklinde değiştirilmiştir²⁵. Ayrıca burada bir hususun da altını çizmemiz gerekmektedir, Hayvanları Koruma Kanunu'nda yapılan değişiklikler dolayısıyla Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği'nin yeniden hazırlanması gerekmektedir. Zira yapılan değişikliğin 13. maddesi son cümlesi uyarınca hayvanların ötenazisine ilişkin usul ve esasların bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirleneceği ifade edilmiştir²⁶.

İç hukukta maddi ve manevi tazminat yoluyla zararın tazmini tek başına yeterli olmayacaktır. Zira maddi ve manevi tazminatın alınması, yaşam hakkının ihlal edilmesini önlediğini söylemek mümkün değildir. Bu bakımdan devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirip getirmediği sorusu akla gelecektir. Sahipsiz köpeklerin saldırıları sebebiyle yaşam hakkının ihlallerinin son bulması için bu saldırıların engellenmesi gerekmektedir. Bu da yukarıda ifade edildiği üzere kanunun kalitesinin artırılması ile mümkün olabilir. Bir sonraki başlıkta da incelenecek olan karşılaştırmalı hukuk örneklerinde görüleceği üzere kimi ülkeler, belli şartları sağlamayan sahipsiz köpeklerin uyutulması (ötenazi) şeklinde bir düzenlemeye gitmiştir. Gerçekten de hayvan barınaklarının hayvan kapasitesi, Türkiye'deki sahipsiz hayvan popülasyonu göz önünde bulundurulduğunda ötenazi uygulamasının aşağıda belirtmeye çalıştığımız ve belli ölçüde 7527 sayılı Kanunda da kabul edilen kısıtlar ışığında uygulanması elzem hale gelmiştir. Zira yukarıda da ifade edilen gerekçelerle kişilerin yaşam hakkı ihlal edilmekte, bu husus bize göre devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirilmelidir.

Türkiye'de sahipsiz hayvanların korunması ve kontrolüne ilişkin incelemeye gittiğimizde Hayvanları Koruma Kanunu'nun 6. maddesi 1. fıkrası *"Sahipsiz ya da güçten düşmüş hayvanların, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanununda öngörülen durumlar dışında öldürülmeleri yasaktır."* diyerek yalnızca belli şartlar altında bu hayvanların öldürülebileceğini, aksi takdirde bunun yasak olduğunu ifade etmekteydi. Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanunu incelendiğinde ise yalnızca hastalıklı (kuduz vb. hastalıklar) hayvanların öldürülebileceği belirtilerek sahipsiz köpek sorununa çözüm teşkil etmekten uzak olduğu görülmektedir. Ancak 7527 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle *"3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanununda öngörülen durumlar dışında"* kısmı *"kanuni istisnalar hariç"* şeklinde değiştirilmiştir.

²⁴ Barkın Özyurt, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM)'nin Dolaylı Mağdur (Indirect Victim) Kavramına Yaklaşımı, 01.02.2023, İHMBilkent, <https://ihm.bilkent.edu.tr/blog-4> (erişim tarihi: 17.09.2024).

²⁵ 7527 Sayılı K., RG, 02.08.2024, S. 32620.

²⁶ 7527 Sayılı K., RG, 02.08.2024, S. 32620.

Hayvanları Koruma Kanunu'nun eski halinde 13. maddesi geniş yorumlanmak suretiyle sahipsiz köpeklerin itlafını mümkün kılabilirdi. HKK'nin 13. maddesi 1. fıkrası "*Kanunî istisnalar ile tıbbi ve bilimsel gerekçeler ve gıda amaçlı olmayan, insan ve çevre sağlığına yönelik önlenemez tehditler bulunan acil durumlar dışında yavrulama, gebelik ve süt anneliği dönemlerinde hayvanlar öldürülemez.*" şeklinde düzenlenmiştir. Bu hükümde yer alan "*insan ve çevre sağlığına yönelik önlenemez tehditler bulunan acil durumlar*" ifadesi, söz konusu durumlarda bu hayvanların öldürülebileceği şeklinde yorumlanabilir. Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi söz konusu yorum, uygun yorum ilkesi doğrultusunda, hükmün iptali ve değiştirilmesi gerekmez anayasaya uygun şekilde yeniden yorumlanması şeklinde ifade edilebilir²⁷. Dahası diğer hükümlerde yer alan öldürmenin sınırlarının net bir biçimde belirlenmiş olması lafzi yorum ilkesi ile düşünüldüğünde uygun yorum ilkesinin kullanılmasını güçleştirmektedir. Zira bir konuda lafzi yorum açıkça sonuca ulaştırıyorsa diğer yorum yöntemlerinin kullanılması çok daha güç hale gelmektedir, esas olan lafzi yorumdur²⁸.

O halde sahipsiz köpeklerin sayısında kontrol edilemez artışın meydana geldiği bir düzlemde mevcut hukuki düzenlemelerin yetersiz kaldığından söz etmek gerekir. Sayıları on milyonları bulan bir sahipsiz hayvan popülasyonunun varlığından söz edilen ortamda²⁹ devletin pozitif yükümlülüğü bağlamında bu hayvanların tamamına barınak tahsisinin mümkün olmadığı söylenebilecektir. Bu denli büyük sayıların söz konusu olduğu bir düzlemde devletin bu hayvanların verebileceği zararları yönetmesi de oldukça güçtür. Dolayısıyla mevcut popülasyonun azaltılması gerekmektedir. Hayvanların Korunması Kanununda yer alan kısırlaştırma, barınaklarda toplama ve sahiplendirme gibi yöntemler ancak hayvan popülasyonunun sabit kalmasını sağlayabilirdi. Ancak mevcut koşullar altında sahipsiz hayvan saldırılarının insanların yaşama hakkına verdiği zararı ve devletin pozitif yükümlülüğünü göz önünde bulundurduğumuzda, devletin alabileceği en makul tedbirin titizlikle unsurları belirlenmiş bir ötenazi olacağı görülmektedir. 7527 sayılı Kanunda getirilen ötenazi uygulaması bize göre büyük ölçüde bu ihtiyacı karşılar niteliktedir. Zira bulaşıcı ve tedavi edilemeyen sahipsiz hayvanlar bakımından ötenazi uygulaması aşağıda incelenen ülkelerin önemli birçoğunda uygulanan bir yöntemdir. 7527 sayılı Kanunda buna ek olarak olumsuz davranış gösteren insan ve hayvan hayatı bakımından tehlike teşkil eden sahipsiz hayvanlar bakımından da ötenazi uygulamasının söz konusu olabileceğidir. Bu yönüyle incelendiğinde, toplu bir ötenazi uygulamasından söz etmek mümkün değildir.

²⁷ Abdurrahman Eren, "Hukuki Yorum Yöntemleri Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Anayasanın Yorumuna Etkileri", Cilt 32, Sayı 1, 2016, Anayasa Yargısı Dergisi, s. 257.

²⁸ Ünal Narmanhoğlu, "Kanunun Anlam Bakımından Uygulanması", Prof. Dr. Turhan Tüfan YÜCE'ye Armağan Özel Sayı, 2001, DEÜHFD, s. 103.

²⁹ Türk Veteriner Hekimleri Birliği Başkanı Prof. Dr. Murat Arslan'ın ifadelerine göre Türkiye'de 8 milyon dolaylarında sahipsiz köpek varlığından söz edilmektedir. Bkz. "Başıboş sokak hayvanı popülasyonu giderek artıyor", <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/basibos-sokak-hayvani-populasyonu-giderek-artiyor/2934567> (erişim tarihi 20.02.2024). Valilikler aracılığıyla yapılan bir sayımda Türkiye genelindeki sayının 2,8 milyon olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bkz. "Başıboş köpek sorunu nasıl çözülecek?", <https://www.haberturk.com/basibos-kopek-sorunu-nasil-cozulecek-o-calismanin-detaylarina-haberturk-ulasti-3645207> (erişim tarihi 20.02.2024).

Çalışmanın devamında karşılaştırmalı hukuk örnekleri incelenmiş, sahihsiz köpeklerle ilgili nasıl bir yol izledikleri ele alınmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise bu örneklerden ve Türkiye'deki yasal düzenlemelerden yola çıkarak bir çözüm önerisinde bulunulacaktır.

B. HAYVAN HAKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEMELER BAKIMINDAN BAZI ÜLKE ÖRNEKLERİ

1. Bölgesel Koruma Mekanizmaları Boyutuyla Sahipsiz Köpek Sorunu

Hayvanların korunması hususunda birçok ülkede farklı uygulamalara rastlamak mümkündür. Birazdan aktarılacağı üzere hayvanların uyutulmasını bu yöntem olarak kullanan ülkeler olduğu gibi önemli bir çoğunluğun, sıkı tedbirler uyguladığı ve bu hayvanları belediyeler ve kolluk kuvvetleri marifetiyle toplayarak sokakların güvenliğini sağlamaya çalıştığı söylenebilir.

Evcil Hayvanların Korunması Hakkında Avrupa Sözleşmesi'nin 12. maddesinde taraflardan birinin sahihsiz hayvan sayısının bir sorun teşkil ettiğini düşünmesi halinde hayvanlarda kaçınılabılır acı ve ıstıraba yol açmadan bu hayvanların yakalanması, yakalanan hayvanlara ister barınaklarda bakılsın isterse de öldürülsün bunun da yukarıda ifade edildiği üzere en az acı ve ıstırapla gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir³⁰. Buradan anlaşıldığı üzere söz konusu sözleşme, sokak hayvanlarının kontrolünü büyük ölçüde devletlerin inisiyatifine bırakmış ve bu konuda belli bir takdir marjı sağlamıştır.

Söz konusu sözleşme Türkiye tarafından 15/07/2003 tarih 4934 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunmuş ve 20/10/2003 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmıştır³¹. Bu bağlamda Türkiye'deki yürürlükteki mevzuatta yapılması muhtemel bir değişiklik, imza edilen uluslararası sözleşmelere de aykırılık teşkil etmeyecektir.

Sahipsiz hayvanların yol açtığı zararlara ilişkin çok fazla vakaya rastlamak mümkün değildir zira modern dünyada bu sorunun birçok Avrupa ülkesi tarafından kontrol altına alındığı söylenebilir. Bu bağlamda 2011 yılında sahihsiz köpeklerle alakalı olarak verilen *Berü v. Türkiye* kararı dikkat çekici bir karar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut sorun ışığında doğrudan Türkiye'nin taraf olduğu bu vakanın ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulması çalışmamız bakımından yararlı olabilir.

Burada köyün dışındaki bir alanda bulunan sahihsiz köpeklerin saldırısı sonucu Gazal Berü'nün hayatı sona ermiştir. Bunun üzerine yerel mahkemelerde yapılan yargılama sonrası ölen çocuğun ailesi tarafından AİHM'ye yapılan başvuruda mahkeme Türkiye'yi yaşama hakkı bakımından bir ihlalinin söz konusu olmadığını tespit etmiştir. Mahkemenin bu kararı almasında şu hususlar etkili olmuştur:

³⁰ Bkz. Evcil Hayvanların Korunması Hakkında Avrupa Sözleşmesi 12. madde, <https://rm.coe.int/168007a67d> (erişim tarihi 25.01.2024).

³¹ RG, 20.10.2003, S. 25265.

- Söz konusu olaydan önce de köyün dışında bulunan köpeklerin başka kişileri de yaraladığı ve onlara zarar verdiği, bunun üzerine jandarma komutanının köylülere isterlerse köpekleri vurabileceğini söylediğine dikkat çekilmiştir.³²

- Mahkeme, yabani hayvanlar tarafından kişilerin yaşamı ve fiziksel bütünlüğüne yönelik gerçek ve acil bir risk oluşturduğu durumlarda gerekli önleyici tedbirler alması gerektiği ve bu konuda pozitif yükümlülüğü bulunduğunu tespit etmektedir.³³

- Mahkeme söz konusu sahipsiz köpeklerin köyün dışında bulunması, gerçek ve acil bir risk oluşturmadığı, dolayısıyla birkaç başıboş köpeğin sebep olduğu trajik bir kaza olduğu hususunu vurgulamaktadır.³⁴

Mahkemenin yukarıdaki vakada dikkat çektiği hususları doğru anlamak çalışmamız ve güncel sorunun çözümü bakımından önem arz etmektedir. Söz konusu vakada sahipsiz hayvanların jandarmaya ait olduğu şayiası karşısında jandarmanın köylülere isterlerse sahipsiz hayvanları vurabileceklerini söylediği ifade edilmiştir. Mahkeme, acil ve gerçek bir risk oluşturan durumlarda devletin pozitif yükümlülüğü olduğunu kabul etmiştir. Ancak olayda sahipsiz hayvanların köyün dışında bulunması, bu acil ve gerçek riskin ortaya çıkmasını engelleyen bir unsurdur. Dolayısıyla güncel sorun bakımından düşündüğümüzde şehir merkezlerinde yoğun bir biçimde bulunan sahipsiz köpekler bakımından bu riskin ortaya çıktığını söylemek mümkün olabilir. Söz konusu vakayı bu yönüyle değerlendirmek, ileride mahkeme önünde ortaya çıkabilecek yeni vakaların ve mahkemenin bunlara yönelik muhtemel yaklaşımının anlaşılması bakımından önemlidir.

Nitekim AİHM'nin de *Georgel ve Georgeta Stoicescu v. Romanya* kararında sahipsiz köpek sorunu gibi zor konularda devletlerin alacağı tedbirler hususunda takdir marjının geniş yorumlandığı ifade edilmiştir³⁵. Bununla birlikte söz konusu başvuruda mahkeme, taraf devletin yeterli tedbirleri almayarak başvurunun 8. madde kapsamında özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir³⁶. Yine başvurunun eşinin hastanede enfeksiyon kapması ve tıbbi ihmal ve dikkatsizlik sonucu ölmesi üzerine mahkemenin önüne gelen başka bir vakada, *Georgel ve Georgeta Stoicescu v. Romanya* kararına atıfta bulunularak, devletlerin gerekli tedbirleri almayarak bireyin yaşamına veya sağlığına zarar veren güvenli olmayan bir ortam yaratıldığında, mahkemenin AİHS 2. ve 8. maddeler yönünden bir inceleme yaptığı ve ihlal kararı verdiği ifade edilmiştir³⁷. Dolayısıyla çalışmamızın başlığını teşkil ettiği üzere sahipsiz köpek sorunu, hem AİHS 2. madde yani yaşama hakkı bakımından hem de 8. madde yani özel hayata saygı hakkı bakımından gündeme gelebilecektir.

³² Berü v. Türkiye, AİHM 2. Daire, Başvuru No: 47304/07, K. T. 11.01.2011, par. 45.

³³ Berü v. Türkiye, AİHM 2. Daire, Başvuru No: 47304/07, K. T. 11.01.2011, par. 46.

³⁴ Berü v. Türkiye, AİHM 2. Daire, Başvuru No: 47304/07, K. T. 11.01.2011, par. 47.

³⁵ *Georgel ve Georgeta Stoicescu v. Romanya*, AİHM 3. Dairesi, Başvuru No: 9718/03, K. T. 26.10.2011, par. 59.

³⁶ *Georgel ve Georgeta Stoicescu v. Romanya*, AİHM 3. Dairesi, Başvuru No: 9718/03, K. T. 26.10.2011, par. 62.

³⁷ *Lopes De Sousa Fernandes v. Portekiz*, AİHM Büyük Daire, Başvuru No: 56080/13, K. T. 19.12.2017, par. 45-46.

Son yıllarda hayvanların refahı kavramına yönelik gelişmeler ışığında AIHM'nin taraf devletlerce bazı haklar bakımından yapılan müdahalelere yönelik devletlerin takdir marjını geniş yorumladığı görülmektedir³⁸. Bu noktada hayvanların kesilmesinde mutlak surette bayıltma yönteminin kullanılabileceğini öngören Belçika'daki yasal düzenlemenin din ve vicdan özgürlüğüne müdahale edildiği iddiasıyla yapılan başvuru *Executief van de Moslims van België and Others v. Belçika* vakasında AIHM, taraf devletin hayvanların refahı kapsamındaki bu düzenlemesinin meşru amaca uygun olduğu gerekçesiyle söz konusu hak bakımından bir ihlal olmadığı yönünde karar tesis etmiştir³⁹. Hayvanların refahına yönelik artan bilinç ve yaşanan gelişmeler elbette yadsınamaz⁴⁰. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerinden birini teşkil eden yaşama hakkı ile din ve vicdan özgürlüğü bakımından mahkemenin aynı yaklaşımı sergilemesi mümkün olmayabilir. Bu bağlamda sahipsiz hayvanlar bakımından insanların yaşama hakkı ile hayvan refahı bağlamında mahkemenin *Georgel ve Georgeta Stoicescu v. Romanya* kararındaki yaklaşımının büyük ölçüde korunması beklenebilir. Elbette her vakanın kendine has özellikler barındırdığı ve barındıracağı bu noktada unutulmamalıdır.

2. Sahipsiz Köpek Sorununa Bazı Ülkelerin Getirdiği Çözümler, Hukuki Düzenleme Örnekleri

Türkiye tarafından da imzalanan Ev Hayvanlarının Korunması Hakkında Avrupa Sözleşmesi bağlamında sahipsiz hayvan nüfusunun kontrol edilmesinin ve onların verebileceği zararların kontrol edilmesinin, taraf devletlerin inisiyatifinde olduğu AIHM kararlarında da belirtilmektedir. Gerek Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa sözleşmesinden gerek sahipsiz köpek sorunuyla hukuki düzenlemeler eliyle sistematik bir biçimde mücadelenin daha yoğunlukta yapılması sebebiyle Avrupa ülkelerinden bazı örnekler incelemeye tabi tutulmuştur. Ülke tercihlerinde hayvan ötenazisi uygulamasına yer verenler, bir dönem yer verenler ve halen yer verenler olmak üzere farklı tipolojilerin mevcut olması aranmıştır. Bu üç tipoloji de Türkiye açısından önemlidir zira Türkiye, Hayvanları Koruma Kanunu'nda yapılan değişikliklerden önce bilindiği üzere ötenaziye bir araç olarak kullanılmaktaydı. Fakat geline nokta bu araç kanuna eklenmiştir. Aşağıda da görüleceği üzere İtalya örneğinde iç hukukunda ötenazi uygulamasına yer verilirken bu kaldırılmış fakat geline nokta sahipsiz hayvan sayılarındaki yoğun artış üzerine yeniden bu konunun tartışılmalı hale geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ülke örnekleri konuya ilişkin farklı ihtimalleri bünyesinde barındıracak şekilde belirlenmeye çalışılmıştır. Buradaki örneklerin

³⁸ Elie Verniers, *Executief van de Moslims van België and Others v. Belgium: the ECtHR's perspective on balancing animal welfare with religious freedom*, <https://strasbourgobservers.com/2024/05/08/executief-van-de-moslims-van-belgie-and-others-v-belgium-the-ecthrs-perspective-on-balancing-animal-welfare-with-religious-freedom/> (erişim tarihi: 24.09.2024).

³⁹ *Executief van de Moslims van België and Others v. Belçika*, AIHM 2. Daire, Başvuru No: 16760/22, K.T. 24.06.2024.

⁴⁰ Narayanan'a göre insan-insan olmayan (non-human) şeklindeki ayırım, insanların yeryüzünü kolonize etme sürecinde kullandığı bir argümandır. Bkz. Yamini Narayanan, "Street dogs at the intersection of colonialism and informality: 'Subaltern animism' as a posthuman critique of Indian cities", *Cilt 35, Sayı 3*, 2017, *Environment and Planning D: Society and Space*, s. 479.

Rusya dışında tamamının Avrupa Konseyi üyesi ülkelerinden belirlendiğini söylemek gerekir. Rusya'yı çalışmaya eklenmeye değer kılan son yıllarda tıpkı Türkiye'de olduğu gibi sahipsiz köpek popülasyonundaki artışa bağlı olarak ötenazi uygulamasını yeniden yürürlüğe sokmasıdır. Bu noktada benzer bir uygulama olduğu için incelenmeye değer hale gelmiştir.

Hayvan ötenazisi uygulamasına yer vermemesine rağmen sokak köpeklerinin sorun olmasını engelleyebilen ülke örneklerinden biri Almanya'dır. Almanya'da Hayvanların Refahı Kanunu'na göre köpeklerin öldürülmesi ancak tamamen deney amacıyla yetiştirildiği ve deney sonucunda hayatta kalması halinde, tedavisinin hayvana uygulanacak olan ötenaziden daha büyük acı vereceği durumda öldürülmesi hukuka uygun görülmektedir⁴¹. Ancak bununla birlikte Alman Medeni Kanunu'nda hayvan bulunduranın sorumluluğunun çok katı bir biçimde düzenlendiği görülmektedir. Zira hayvanın öngörülemez yapısı itibarıyla verebileceği her türlü zarardan sahibinin sorumlu olduğu açık bir biçimde düzenlenmiştir⁴². Hollanda bakımından da ötenazinin uygulanmadığı⁴³, sıkı denetleme ve barınak imkanlarının güçlendirilmesiyle sokak köpekleri popülasyonunun kontrol altına alındığı belirtilmektedir⁴⁴.

Fransa'da doğrudan ötenazi zikredilmemekle birlikte Fransız Ceza Kanunu'nun 132-75. maddesinde suç işlemek amacıyla kullanılan şeylerin silah kabul edildiği, bu bağlamda suç saikiyle kullanılan bir hayvanın da silah niteliği taşıyacağı belirtilmektedir. Bu niteliği haiz hayvanlar bakımından mahkeme kamu yararına çalışan bir kuruma hayvanın verilmesine hükmedebileceği gibi imha edilmesi yönünde de karar verebilmektedir⁴⁵.

⁴¹ Bkz. Almanya Hayvanların Refahı Kanunu Tierschutzgesetz (Animal Welfare Act) 9. madde 2. paragraf 7. cümle, <https://www.animallaw.info/statute/germany-cruelty-german-animal-welfare-act> (erişim tarihi 22.01.2024). Belçika'da ise Almanya'daki usullerin takip edildiği ancak hayvan bakımevlerine yerleştirilemeyen sahipsiz köpeklerin uyutulduğu ifade edilmektedir. Bkz. Fatih Kırışık/Kübra Öztürk, "Şiddet Haberlerinden Hayvan Haklarına, Sahipsiz Köpek Sorunu", Sayı 69, 2021, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 363.

⁴² Bkz. Almanya Medeni Kanunu (Bundesgesetzblatt) 833. madde, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0267 (erişim tarihi 23.01.2024).

⁴³ Artık uygulanmadığını söylememiz daha doğru olacaktır zira özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda sahipsiz hayvan popülasyonunun ciddi bir biçimde artması üzerine yoğun bir itlaf politikası yürütüldüğü literatürde ifade edilmektedir. Kuduz salgınlarının ortaya çıkmasına bağlı olarak büyük miktarda köpeğin itlaf edildiği dile getirilmiştir. Hatta bu dönemde köpek yakalayıcılığının önemli bir meslek haline geldiği de belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Isabelle Sternheim, How Holland Became Free of Stray Dogs, [http://www.doctordog.nl/EN/DR_Dutch_Straydogs\[1\].pdf](http://www.doctordog.nl/EN/DR_Dutch_Straydogs[1].pdf) (erişim tarihi: 15.03.2023).

⁴⁴ Bkz. Konuyla ilgili yazılan yazılar, Tanishka Sharma, The Netherlands: World's First Country with Zero Stray Dogs - How They Achieved It, <https://www.linkedin.com/pulse/netherlands-worlds-first-country-zero-stray-dogs-how-achieved#:~:text=Out%20of%20an%20estimated%20200,to%20have%20no%20stray%20dogs> (erişim tarihi 20.07.2024); Freya Sawbridge, How did the Netherlands become the first country without stray dogs?, <https://dutchreview.com/culture/how-did-the-netherlands-become-the-first-country-to-have-no-stray-dogs/> (erişim tarihi 20.07.2024).

⁴⁵ Bkz. Fransa Ceza Kanunu (French Penal Code) 132-75. madde, https://sherloc.unodc.org/cld/document/fra/1992/penal_code_en.html (erişim tarihi 23.01.2024).

İtalya'da 1991'de kabul edilen 281 Sayılı İtalyan Ulusal Kanunu'na göre tedavi edilemez bir hastalığa sahip oldukları ya da tehlike oldukları kanıtlanmadığı müddetçe sahihsiz köpeklerle ötenazi uygulanması yasaklanmıştır.⁴⁶ Diana Levi, 1991'de kabul edilen bu kanundan önce yöntemleri tasvip edilmemekle birlikte ötenazi uygulamasının bulunduğunu belirtmekte, bugün gelinen noktada kamu barınaklarındaki aşırı doluluk sebebiyle sokaklarda sayıca artan köpeklerin vahşileştiği ve tehdit unsuru haline geldiğini ifade etmektedir. Ayrıca tamamen sağlıklı ve uyumlu olan ancak sahiplendirilemeyen köpeklerin dahi kamu maliyesi açısından makuliyet sınırlarını aşan bir yük getirdiğini söylemektedir.⁴⁷ Zira idari mercilere orantısız yük getiren tedbirler devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında düşünülemeyecektir.⁴⁸

Portekiz'e gelindiğinde ise sahihsiz köpeklerin sayısı yönetilebilir boyutları aştığı takdirde bunların şehirlerde sorun teşkil etmesi halinde belediyelerin gerekli tedbirleri alarak bunları azaltabileceği ifade edilmisti⁴⁹. Ancak 2016 yılında yapılan bir değişiklikle nüfus kontrolü amacıyla hayvanların ötenazisi yasaklanmıştır. Bunun yerine Türkiye'de mevcut düzenlemeye benzer bir biçimde *"Ötenazi, resmi hayvan toplama merkezlerinde veya veteriner bakım merkezlerinde, bir veteriner hekim tarafından, açıkça tedavi edilemez hastalığın kanıtlanmış vakalarında ve hayvanın telafisi mümkün olmayan acı ve ıstırapını ortadan kaldırmanın tek ve vazgeçilmez yolu olduğu gösterildiğinde gerçekleştirilebilir."* ifadesiyle sınırlı hale getirilmiştir⁵⁰. 7527 Sayılı Kanun'la Hayvanları Koruma Kanunu'nda yapılan değişiklikte de *"Bakımevine alınan köpeklerden; insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen, bulaşıcı veya tedavi edilemeyen hastalığı bulunan ya da sahiplenilmesi yasak olanlara..."* şeklinde benzer bir sınırlandırma getirilmiştir. Portekiz'dekine ek olarak saldırgan davranışlar gösterenler bakımından da ötenazinin uygulanacağı Türkiye'deki düzenlemede öngörülmektedir. Dolayısıyla sokak hayvanlarının topluca öldürüleceği yönündeki iddia ve yaklaşımlar gerçeği yansıtmamaktadır.

Avusturya,⁵¹ İspanya⁵² başta olmak üzere birçok örnekte de ötenazi uygulamasının yalnızca tedavisi mümkün olmayan yahut tedavisinin ötenaziden daha acı verici nitelikte olduğu hayvanlar bakımından kullanılabilceği yönünde hükümler yer almaktadır.

⁴⁶ S. Cafazzo vd., "Behavioural and physiological indicators of shelter dogs' welfare: Reflections on the no-kill policy on free-ranging dogs in Italy revisited on the basis of 15 years of implementation", Sayı 133, 2014, Physiology & Behaviour, s. 224.

⁴⁷ Diana Levi, "Evolution Stray Dog's in Italy", Cilt 2, 2020, Journal of Applied Animal Ethics Research, s. 90. Aynı yönde bkz. S. Adriani, M. Bonanni, Andrea Amici, "Is the Italian strategy to face the problem of stray dogs sustainable? A case study of two small municipalities in central Italy", 2011, Julius-Kühn-Archiv, s. 103.

⁴⁸ Özkan Duvan, s. 670.

⁴⁹ Hülya Tamzok, Mustafa Kük, Nesrin Çobanoğlu, "Hukuki ve Etik Boyutlarıyla Sokak Hayvanları", Cilt 4, Sayı 1, 2013, AÜ Sosyal Bilimler Dergisi, s. 262.

⁵⁰ Bkz. 23 Ağustos tarihli ve 27/2016 sayılı Kanun'un 3. maddesinin 6. fıkrası, <https://diaridarepublica.pt/dr/detalhe/lei/27-2016-75170435> (erişim tarihi: 24.09.2024).

⁵¹ Bkz. Avusturya Hayvanları Refahı Kanunu 6. maddesi, https://www.globalanimallaw.org/downloads/database/national/austria/erv_2004_1_118.pdf (erişim tarihi: 24.09.2024).

⁵² Bkz. İspanya Hayvan Hakları ve Refahının Korunması Kanunu 27. maddesi, <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2023-7936> (erişim tarihi: 24.09.2024).

İngiltere'ye gelindiğinde ise sahihsiz köpeklere ilişkin en ayrıntılı düzenlemelerden birine sahip olduğu görülmektedir. Çevrenin Korunması Kanunu'nun 149. maddesinde sahihsiz köpeklere nasıl bir uygulamanın takip edileceği düzenlenmiştir. Öncelikle her yerel makamın sahihsiz köpeklerle ilgilenen bir görevlisi ve birimi olması gerekmektedir. Özel mülk olmayan, kamuya ait alanlarda bulunan sahihsiz köpekler, üzerinde birine ait olduğunu gösteren bir yazı vs. varsa söz konusu kişiye durumu bildiren bir ihbarda bulunulur. Böyle bir durum yoksa köpek ilgili görevli tarafından barınakta alıkonularak yedi gün boyunca bekletilir. Bu süre içerisinde hayvan sahibi gelirse ya da sahibi yoksa görevli tarafından bu hayvan satılabilir veya uygun gördüğü bir kişiye sahiplenilebilir; sokak köpeklerine bakılan bir kuruluşa verilebilir; köpek uyutularak yaşamına son verilebilir⁵³. Bu noktada Birleşik Krallık, hayvanların uyutulmasına bir usul olarak açık bir biçimde hukuki düzenlemelerinde yer veren ender örneklerden biridir.

İngiltere'dekine benzer şekilde Rusya'da da ötenazi uygulamasına izin veren yasal düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Rusya'nın federe bölgelerine yetki veren, sahihsiz hayvan popülasyonunun dengelenmesi konusunda ötenazinin de bulunduğu gerekli tedbirlerin alınması hususunu kapsayan yasal düzenleme 24 Temmuz 2023'te onaylanmıştır. Hatta bu kapsamda Buryatia bölgesi, barınaklarda tutulan ve belirli bir süre boyunca sahiplenilmeyen köpeklerin itlaf edilmesi yönünde karar almıştır. Elbette bu karar ötenazinin koşullarının belirlenmemesinden dolayı hayvan hakları savunucuları tarafından eleştirilmektedir.⁵⁴ Gerçekten de ötenazi öngören bir yasal düzenleme olması halinde bunun nasıl gerçekleştirileceği açık bir biçimde düzenlenmeli, hayvanın acı ve ıstırap duymasının mümkün olduğunca önüne geçilmelidir.

İsveç'in konuya ilişkin yasal düzenlemeleri incelendiğinde, öldürme yönteminin belirli koşullar altında kullanılabileceği ifade edilmiştir. İsveç Hayvanların Refahı Kanunu (2018), hayvanların iyi bir çevrede yaşamlarını sürdürebilmesi bakımından devletin gerekli tedbirleri alacağı düzenlenmiştir. Kanun doğrudan sokak hayvanlarına ilişkin bir hükme yer vermesi de hasta hayvanlara ilişkin yapılan düzenlemelerin sokak hayvanlarına kıyasen uygulanabileceği düşünülebilir. Buna göre Kanunun 4. bölümünün 1. kısmında yaralanan veya hastalanan bir hayvana derhal gerekli sağlık müdahalesi yapılması ya da öldürülmesi gerektiği düzenlenmesine yer verilmiştir. Yine benzer şekilde hastalanan ya da yaralanan hayvana yapılacak tıbbi müdahalelerde hayvanın çekeceği acı hafifletilemeyecek kadar ağır olduğunda o hayvanın öldürülebileceği hükme bağlanmıştır.⁵⁵ Benzer bir düzenlemenin Finlandiya'da da olduğu görülmektedir. Finlandiya Hayvanların Refahı Kanunu 14. maddesinde yaralı veya hasta hayvanların hayatta tutulmasının onlara daha büyük acı

⁵³ Bkz. Birleşik Krallık Çevreyi Koruma Kanunu (Environmental Protection Act) 149. maddesi, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/43/section/149> (erişim tarihi 23.01.2024).

⁵⁴ Sofia Sorochinskaya, 'Death Sentence': Russia Passes Law Permitting Euthanization of Stray Animals, <https://www.themoscowtimes.com/2023/08/10/death-sentence-russia-passes-law-permitting-euthanization-of-stray-animals-a81959> (erişim tarihi 20.07.2024).

⁵⁵ Bkz. İsveç Hayvanların Refahı Kanunu (Animal Welfare Act) 4. Bölüm 1. Kısım, <https://www.globalanimallaw.org/downloads/database/national/sweden/animal-welfare-act-2018-english.pdf> (erişim tarihi 24.01.2024).

vereceği hallerde öldürülebileceği düzenlenmiştir⁵⁶. Macaristan'da devam eden uygulama da bu şekildedir.⁵⁷

Bosna Hersek'te ancak hayvan yaralıysa ve yaşaması onun için daha büyük bir acı ve ıstırap verecekse bu durumda ötenazi uygulanabilir.⁵⁸ Bunun dışında yerel makamların sahipsiz hayvanlar için barınak ve sağlık hizmeti sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak barınakların finanse edilmesi ve kurulması ciddi bir mali yük getirdiğinden yerel makamlar bu konuda gerekli adımları atmamakta, kanun uygulanabilirlik noktasında zayıflamaktadır.⁵⁹ Benzer eleştirilerin Türkiye'de yapılan kanun değişikliği ile de ortaya çıktığı söylenebilir. Ülkemizde halihazırdaki hayvan popülasyonunun çok altında kalan barınak imkanları yoğun bir biçimde barınak yapım faaliyetleri gerektirmekte ve bu da ciddi bir mali yük doğurmaktadır. Söz konusu barınaklaşma faaliyetleri için belirli bir bütçe ayırmak ve barınak yapmak zorunluluğu 31 Aralık 2028 tarihine kadar geçerli olacağı Kanun'da belirtilmektedir. Yani bu tarihten önce yeterli barınağa sahip olmayan Belediyeler bakımından kanunen bir sorumluluktan söz etmek zor görünmektedir. Öte yandan sahipsiz hayvanların sokaklarda bulunamayacağı yine Kanun'da hüküm altına alınmış ve bu konuda sorumluların belediyeler olduğu ifade edilmiştir. Barınaklaşma için ötelenmiş bir tarih söz konusuysa sahipsiz hayvanların sokaktan toplanmasını beklemek çelişkili bir durum doğurmaktadır. Zira toplanan hayvanların hayvan barınaklarında tutulacağı göz önünde bulundurulduğunda yetersiz hayvan barınak şartları altında yine etkin bir toplama faaliyetinin yürütülmesi güç görünmektedir.

Romanya'da 2001'den bu yana sahipsiz hayvanların ötenazisi aktif bir biçimde uygulanmaktadır. Bu konuda ötenazinin koşulları ve sürecin yönetimiyle alakalı Romanya devletinin AB Konseyi'ne şikayet edilmesine karşılık Konsey, bu konunun Üye devletlerin sorumluluğu altında olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰ Bu ülkede yakalanan sahipsiz hayvanlar 14 gün süre ile sahiplendirilmeye çalışılmaktadır. Sürenin sonunda sahiplendirilemeyen hayvanların ötenazisi gerçekleştirilmektedir.⁶¹ Bu yönüyle bakıldığında İngiltere'ye çok benzer bir uygulamanın Romanya'da devam ettiği görülmektedir.

⁵⁶ Bkz. Finlandiya Hayvanların Refahı Kanunu (Animal Welfare Act) 14. madde, <https://www.globalanimallaw.org/downloads/database/national/finland/en19960247.pdf> (erişim tarihi 24.01.2024).

⁵⁷ Toth'a göre sahipsiz köpeklerin belli sayıda gün bekledikten sonra öldürülmesi ötenazi olarak sayılamaz. Zira ötenazi genellikle hayvanların lehine olan uygulamalara verilen isimdir. Zoltan J. Toth, "Animal Protection and Animal 'Rights' in Hungary", Sayı 4, 2012, Jogelméleti Szemle/ Journal of Legal Theory, s. 171.

⁵⁸ Bkz. Bosna-Hersek Hayvanların Refahı Kanunu (the Act of the Protection and Welfare of Animals) 27. Madde, <https://faolex.fao.org/docs/pdf/bih148359.pdf> (erişim tarihi: 17.03.025).

⁵⁹ Muhamed Katica vd., "Widespread of Stray Dogs: Methods for Solving The Problem in Certain Regions of Bosnia and Herzegovina", Cilt 5, Sayı 6, 2015, International Journal of Research-Granthaalayah, s.420.

⁶⁰ Bkz. "The EU and Stray Dogs", <https://paws2rescue.com/the-eu-and-stray-dogs/> (erişim tarihi: 17.03.2025).

⁶¹ TH. Papavasili vd., "Review of Stray Dog Management: Dog Days In The European Countries", Cilt 27, Sayı 2, 2024, Bulgarian Journal of Veterinary Medicine, s. 332.

Bulgaristan'ı incelediğimizde sahipsiz sokak hayvanlarını ayrıntılı bir biçimde inceleyen nadir örneklerden biri olduğunu görmekteyiz. Zira Bulgaristan Hayvanların Korunması Kanunu'nda doğrudan "Sokak Hayvanları (Stray Animals)" başlığı ile konu ayrıntılı bir biçimde düzenlenmektedir. Bulgaristan Hayvanların Korunması Kanunu'nun 47. maddesi 3. fıkrasına göre toplanan sokak hayvanları tıbbi bakımları yapıp kısırlaştırıldıktan sonra alındıkları yere bırakılır⁶². Ancak aynı kanunun 51. maddesinde Veterinerlik Uygulamaları Kanunu'na atıfta bulunarak belli şartlar altında hayvanlara ötenazi uygulanabileceği belirtilmektedir. Veterinerlik Uygulama Kanunu'nun 179. maddesi bu konuyu şu şekilde düzenlemiştir: *"Ötenaziye şu hallerde izin verilebilir: 1. Geri dönüşü olmayan patolojik değişikliklere sahip, acı ve ıstırap çekmelerine neden olan tedavi edilemez derecede hasta hayvanlar; 2. insan veya hayvan sağlığı için tehlike oluşturan bulaşıcı bir hastalığın sınırlandırılması ve ortadan kaldırılması; 3. patolojik değişikliklere yol açarak hayvanların acı ve ıstırap çekmesine neden olan hayvan deneylerinin sona erdirilmesi; 4. saldırgan davranışları insan ya da hayvan yaşamı ve sağlığı için kanıtlanmış bir risk oluşturan hayvanlar."*⁶³ Görüldüğü üzere saldırgan davranışları ile risk oluşturan hayvanlar ve bulaşıcı hastalık riski taşıyan hayvanlara ötenazi uygulanabileceği ifade edilmektedir.

Hayvanların korunmasına ilişkin hukuki düzenlemesi bulunan elbette başka ülkeler de vardır. Ancak genel itibarıyla sokak hayvanlarına nasıl bir yaklaşım sergileneceği hususunda birkaç tipoloji bulunduğu görülmektedir. Yukarıda açıklandığı üzere ötenaziye yer veren ülkeler olduğu gibi sadece belli şartlar altında ötenazi uygulayan ülkeler de bulunmaktadır. Bunların yanı sıra ötenaziye hiçbir şekilde gündemine almayan, kısırlaştırma ve sahiplendirme gibi yöntemleri etkin kullanarak sahipsiz köpek sorununu başarılı şekilde çözmüş ülkeler de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu konudaki tipolojiler genel itibarıyla verilen örnek etrafında şekillenmektedir. Yukarıdaki örnekler, konuyla ilgili farklı yaklaşımların uygulanabildiğini ve bunların hayvan haklarına aykırılık teşkil etmediğini göstermesi açısından önemlidir. Zira Türkiye'de özellikle hayvan ötenazisine şiddetle karşı çıkan toplumun belli bir kesimi olduğu yadsınamaz. Yukarıdaki örnekler, konuyla ilgili her türlü uygulamanın görülebildiğini ve bunların insan ve hayvan hakları bakımından sorun teşkil etmediğini göstermesi bakımından değerli ve bizim mevcut hukuki düzenlemelerimizde nasıl değişiklikler yapmamız gerektiği gerektiğiyle ilgili yol gösterici niteliktedir.

SONUÇ

Türkiye'nin özellikle son yıllarda ortaya çıkan ve gün geçtikçe derinleşen sahipsiz hayvanlar özelinde sahipsiz köpekler sorunu yukarıda anlatıldığı ve açıklandığı üzere mevcut hukuki düzenlemelerin yetersizliği ile yerel idari makamların inisiyatif almaktan ve sorumluluklarını yerine getirmekten kaçınmalarından ileri gelmektedir. Mevcut şartlar altında sahipsiz köpeklerin saldırıları sonucu hayatını kaybeden yahut devamlı hareket kısıtı yaşayan, engelli hale gelen kimseler bakımından bir çözümsüzlük iklimi söz konusudur. Zira bu

⁶² Bkz. Bulgaristan Hayvanların Korunması Kanunu 47. madde 3. fıkrası, <https://www.globalanimallaw.org/database/national/bulgaria/> (erişim tarihi 24.01.2024).

⁶³ Bkz. Bulgaristan Veterinerlik Uygulamaları Kanunu 179. madde, <https://www.woah.org/app/uploads/2022/04/veterinary-practice-act-bulgaria.pdf> (erişim tarihi 24.01.2024).

kişilerin idari makamlardan tatmin edici sonuçlar alması mümkün olmamaktadır. Sahipsiz köpek popülasyonu bu denli artmadan önce yerel idari makamlar aşılama, kısırlaştırma ve barınak hususlarında kararlı politikalar ortaya koysaydı sorun çözülebilirdi. Ancak bugün gelinen noktada köpek popülasyonundaki tahminlerin çok üzerinde meydana gelen artış⁶⁴, ötenazi uygulamasının belli koşullar altında uygulanması gerekliliğini doğurmuştur⁶⁵. Türkiye'nin bu konudaki uygulamasının önünde hukuki bir engel de bulunmamaktadır. Yukarıda açıklandığı üzere Türkiye'nin de taraf olduğu Ev Hayvanlarının Korunması Hakkında Avrupa Sözleşmesi önlenebilir acı ve ıstırap vermemek koşuluyla bu konuyu taraf devletlerin inisiyatifine bırakmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği kararlarda da taraf devletlerin inisiyatifi vurgulanmış, böylesine zor konularda devletlerin takdir marjının geniş yorumlandığı ifade edilmiştir. Son yıllarda gelişen non-human rights ve yukarıda ele alınan *Executief van de Moslms van België and Others v. Belçika* vakasında da görüleceği üzere mahkemenin hayvan refahına yönelik artan duyarlılığı, söz konusu tedbirlerin alınmasında bize göre engel teşkil etmeyecektir. Her ne kadar resmi bir veri elimizde bulunmasa da bazı derneklerin ve haber kaynaklarının paylaştığı sayılar ışığında kontrol edilebilir düzeyi aşan hayvan popülasyonunun onların refahını sağlamak ve non-human rights anlayışının hayata geçirilebilmesi bakımından da engel teşkil ettiği apaçık ortadadır. Mevcut veriler ışığında bu popülasyondaki sahipsiz hayvanların bakımı mümkün olmamakta, kendi aralarındaki mücadeleler sonucunda daha acı ve ıstırap duyarak can verebilmektedirler. Bize göre saldırgan olanlarının ve tedavisi mümkün olmayanların ötenazisi kararlı bir şekilde uygulandığı takdirde zaten hayvan popülasyonu yönetilebilir düzeye gelecektir. Bu süreçte yerel makamların barınaklaşmaya ağırlık vermesi ve bu konudaki yatırımlarını artırması da sorunun temelli ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Saldırgan ve tedavisi mümkün olmayanlara yönelik uygulanacak ötenaziye deyim yerindeyse “toplu katliam” olarak nitelendirmek hukuken ve ahlaken isabetli değildir. Zira yukarıda verilen ülke örneklerinde de tedavisi mümkün olmayanlar bakımından ötenazi uygulamasının gerçekleştirilmesi “toplu bir katliam” olarak nitelendirilmemektedir. O halde Türkiye'nin bu konuda farklı ülke mevzuatlarındakine ek olarak yalnızca saldırganlık kıstasını eklediği görülmektedir ki bu da yine her bir hayvanın ayrı ayrı müşahadesi sonucu ortaya çıkacağından, toplu bir öldürme faaliyetinden söz etmek mümkün olmayacaktır.

Türkiye'nin bu konuda üreteceği çözümün siyasi boyutları bu çalışmanın kapsamında değildir. Bu çalışmada dünyadan örnekler ele alınarak Türkiye için hukuki bir düzenleme örneği ve çözümü sunulmak istenmektedir. Zira bu adım atılmadığı ve sorun çözüme kavuşturulmadığı takdirde Türkiye'den AIHM'ye yapılacak başvuruların artması ve ihlal kararlarının ortaya çıkması kuvvetle

⁶⁴ Sahipsiz köpek popülasyonundaki bu ivmeli artışın temel sebebi bu hayvanların yapısal özelliğinden kaynaklanmaktadır. Yapılan bir çalışmada sağlıklı, doğurgan bir çift köpek ve yavrularının 6 yıl içerisinde 67.000'e kadar yavru doğurabileceği ifade edilmektedir. Bkz. Katica vd., Widespread of Stray Dogs, Cilt 5, Sayı 6, 2015, International Journal of Research-Granthaalayah, s. 415.

⁶⁵ Sadece İstanbul'daki barınak kapasitesi, mevcut sokak köpeği sayısının yüzde 6'sına bile tekabül etmediği belirtilmektedir. Bkz. “İstanbul'daki barınakların kapasitesi, sokak hayvanlarının yüzde 6'sına bile yetmiyor”, <https://www.haberturk.com/istanbul-daki-barinaklarin-kapasitesi-sokak-hayvanlarinin-yuzde-6-sina-bile-yetmiyor-3650608> (erişim tarihi 28.01.2024).

muhtemeldir. Dolayısıyla Türkiye'nin bu sorunu en kısa zamanda çözmesi ve hukuki adımları atması gerekmektedir.

Türkiye'de mevcut hukuki düzenlemelerin, sorunun çözümünde yetersiz kaldığı görülmektedir. Burada yetersizliğin sebeplerini doğru tespit etmek gerekir. Birincisi, Türkiye'de mevcut barınak ve hayvan bakım kapasitesinin ne kadar olduğu ve bunun hangi düzeye çıkarılabileceğidir. Elbette mevcut barınak ve bakım ünitesi şartları yetersiz olabilir ve bunların geliştirilmesini istemek hayatın olağan akışına uygun olacaktır. Ancak Türkiye'deki sahipsiz köpek nüfusunun on milyona ulaştığını ifade eden konuşmaları göz önünde bulundurduğumuzda⁶⁶ bunların tamamına yetecek şekilde barınak tesisleşmesine gitmenin beklenmesi makul bir beklenti olmayacak, devletin pozitif yükümlülüğü bakımından düşünüldüğünde ise bu, devlete makul sınırları aşan bir yük atfetmek anlamına gelecektir.

Mevcut sorunu ve çözüm yöntemlerini, dünyadaki uygulamaları göz önünde bulundurduğumuzda sokak hayvanları bakımından öncelikle sokakta yaşamaları hususunun gözden geçirilmesi gerekmektedir. Hayvanları Koruma Kanunu'nun eski haline göre bakımları yapılan sahipsiz hayvanların toplandıkları yere geri bırakılması, mevcut sorunun yinelemesi için en temel etkenlerdendi. Yapılan yeni düzenlemeyle sahipsiz hayvanların toplandıkları yere geri bırakılması usulü kaldırılmıştır. Bununla birlikte mevcut barınak olanakları ve hayvan sayıları göz önünde bulundurulduğunda ötenazi uygulamasının hayata geçirilmesi ve kanunda tanınan bu imkanın uygulanması mecburi hale gelmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere mevcut hayvan nüfusunun başka bir biçimde kontrolünden bahsetmek gerçekçi bir yaklaşım olmayabilir. Burada elbette bilinçsiz ve topyekûn bir ötenaziden söz edilmemektedir. Örneğin belli bir yaş grubunun altındaki köpeklerin barınaklarda kısırlaştırılmak suretiyle tutulması, bunların belli bir yaşa kadar hastalık vb. ihtimaller haricinde ötenazi uygulamasının mutlak istisnası olarak öngörülmesi de yine bir başka mantıklı yaklaşım olabilir. Ayrıca bu hayvanların sahiplendirilmesi noktasında teşvik edici unsurların, sahiplenilen kimselere ise bu sorumluluğunu yerine getirmemesi halinde maddi olarak ağır cezaların hukuki mevzuatta yerini alması, çözüme katkı sunabilir. Almanya, Hollanda gibi başarılı örneklerin elde ettiği başarıda bu uygulamaların rolü olduğu yukarıda ifade edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin ihtiyacı olan hukuki düzenleme bakımından üç tane sac ayağının olması gerektiği söylenebilir: ötenazi, sahiplendirme, kısırlaştırma.

Ötenaziye ilişkin koşulların belirlenmesi noktasında Cumhurbaşkanlığı yahut Sağlık Bakanlığı nezdinde kurulacak bir Bilim Kurulu vasıtasıyla Türkiye'deki sahipsiz hayvanlara ilişkin demografik yapı süratle çıkartılmalı, buna göre yukarıda ifade ettiğimiz ötenazi koşullarının daha detaylı halini içeren bir hukuki düzenleme hazırlanmalıdır. Ne yazık ki Türkiye'de sokak hayvanlarının hangi yaş aralıklarında oldukları, genel sağlık durumları vb. hususları içeren detaylı bir çalışmaya rastlamak mümkün değildir. Bu konuda idari araçlar etkin bir şekilde kullanılarak ivedi bir şekilde söz konusu

⁶⁶ Tarım ve Orman Bakanı Prof. Dr. Vahit Kirişçi yaptığı açıklamada sahipsiz köpek nüfusunun 10 milyona ulaştığını, kısırlaştırma faaliyetinin ise 200 binlerde kaldığını ifade etmektedir. Bkz. "Bakan Kirişçi: Sokak hayvanı sayısı 10 milyona ulaştı, arzumuz kısırlaştırmanın 2 milyona çıkması", <https://sputniknews.com.tr/20220425/bakan-kirischi-sokak-hayvani-sayisi-10-milyona-ustasi-arzumuz-kisirlastirmanin-2-milyona-cikmasi-1055832683.html> (erişim tarihi 29.03.2024).

hayvanların özellikleri veri haline getirilmelidir. Bu veriler ışığında ötenaziye ilişkin unsurların tespit edilmesi daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır.

Sonuç olarak ötenazi uygulamasının Türkiye'nin bu konuda yaşadığı sorunları da göz önünde bulundurarak açıklanan nedenlerle hukuki düzenlemede daha ayrıntılı bir biçimde yerini alması gerekmektedir. Mevcut yapılan düzenlemede sahiplendirilememiş hayvanların sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde bakılması yönündeki düzenleme de bize göre uygulanması mümkün olmayan, makuliyet sınırlarını aşan bir düzenlemedir. Bunun yerine İngiltere'de olduğu gibi bir mühlet tayini söz konusu olabilir. Burada elbette İngiltere'de uygulanan bir haftalık süre oldukça kısadır. Bunun yerine saldırgan yahut tedavisi mümkün olmayan sahipsiz hayvanların ivedi bir biçimde itlafı, akabinde 3 ya da 6 ay gibi bir süre tayin edilerek bu süre sonunda sahiplendirilmeyen ve ötenazinin yukarıda ifade edilen mutlak istisnası dışında kalan sahipsiz hayvanlar bakımından ötenazi uygulamasının gündeme gelmesi, daha önce de ifade ettiğimiz gibi daha gerçekçi görünmektedir. Bu istenmeyen uygulamanın ortaya çıkmasını güçleştirmek için sivil toplum kuruluşları eliyle barınaklaşma ve sahipsiz hayvanların bu barınaklara sevkini kolaylaştırılması, devletin bu konuda teşviki de sorunun çözümüne katkı sunacaktır. 7527 sayılı yeni düzenlemede yalnızca arazi ve demirbaş tahsisine ele alınmıştır. Bu teşvik unsurlarının çeşitlendirilmesi ve artırılması mümkün olabilir. Öncelik hayvanların kısırlaştırılması ve sahiplendirilmesi olmalı, son çare olarak ötenazi uygulanmalıdır. Ancak bir hususun altını kalın bir şekilde çizmemiz yerinde olacaktır: başıboş, saldırganlaşma tehlikesi barındıran sahipsiz köpeklerin doğal yaşam alanı sokaklar değildir.

KAYNAKÇA

Adriani S/Bonanni M/Amici A, “Is the Italian strategy to face the problem of stray dogs sustainable? A case study of two small municipalities in central Italy”, 2011, Julius-Kühn-Archiv, ss. 103-104.

Akandji-Kombe, Jean-François, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler, Avrupa Konseyi, Belçika, 2008.

Almanya Hayvanların Refahı Kanunu Tierschutzgesetz (Animal Welfare Act), <https://www.animallaw.info/statute/germany-cruelty-german-animal-welfare-act> (erişim tarihi 22.01.2024).

Almanya Medeni Kanunu (Bundesgesetzblatt), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0267 (erişim tarihi 23.01.2024).

Aslan V, “COVID-19 Salgını Sebebiyle Uygulanan Sokağa Çıkma Kısıtlamalarının 1982 Anayasası’na Uygunluğu”, Cilt 78, Sayı 2, 2020, İstanbul Hukuk Mecmuası, ss. 809-835.

Aydoğdu M, “Sahipsiz Köpeklerin Popülasyonunun Kontrol Altına Alınması ve Buna İlişkin Hukuki Altyapının Oluşturulması”, Cilt 21, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan Özel Sayı, 2019, DEÜHFD, ss. 2129-2159.

“Bakan Kirişçi: Sokak hayvanı sayısı 10 milyona ulaştı, arzumuz kısırlandırmanın 2 milyona çıkması”, <https://sputniknews.com.tr/20220425/bakan-kirischi-sokak-hayvani-sayisi-10-milyona-ulasti-arzumuz-kisirlastirmanin-2-milyona-cikmasi-1055832683.html> (erişim tarihi 29.03.2024).

Bilgili A, “Sahipsiz Hayvanların Şehir, Çevre ve Halk Sağlığı, Hayvan Sağlığı ve Hayvan Refahı Yönünden Kontrolünde Bakanlıklar Arası İşbirliğinde Karşılaşılan Aksaklıklar ve Çözüm Önerileri”, Cilt 5, Sayı 4, 2021, ICONTECH, ss. 33-43.

Birleşik Krallık Çevreyi Koruma Kanunu (Environmental Protection Act), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/43/section/149> (erişim tarihi 23.01.2024).

Bulgaristan Hayvanların Korunması Kanunu, <https://www.globalanimallaw.org/database/national/bulgaria/> (erişim tarihi 24.01.2024).

Bulgaristan Veterinerlik Uygulamaları Kanunu, <https://www.woah.org/app/uploads/2022/04/veterinary-practice-act-bulgaria.pdf> (erişim tarihi 24.01.2024).

Cafazzo S vd., “Behavioural and physiological indicators of shelter dogs' welfare: Reflections on the no-kill policy on free-ranging dogs in Italy revisited on 3 the basis of 15 years of implementation”, Sayı 133, 2014, Physiology&Behaviour, ss. 223-229.

Can O, “‘Dolaylı Etki’ ve ‘İyi Yönetişim’ Kuramları Üzerinden Anayasa Mahkemesi İçtihatlarına İlişkin Bazı Gözlemler”, Cilt 35, 2018, Anayasa Yargısı Dergisi, ss. 23-44.

Doğmuş S, AİHS Işığında Devletlerin Yaşama Hakkına İlişkin Pozitif Yükümlülükleri, Seçkin Yayınları, Ankara, 2018.

Doğru O, Yaşama Hakkı: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-5, Avrupa Konseyi, Ankara, 2018.

Eraslan Y, “Türkiye’de Sahipsiz Sokak Köpek Saldırılarında İdarenin Hukuki Sorumluluğu”, Cilt 94, Sayı 495, 2022, Türk İdare Dergisi, ss. 89-112.

Eren A, “Hukuki Yorum Yöntemleri Açısından Bireysel Başvuru Kararlarının Anayasanın Yorumuna Etkileri”, Sayı 33, 2016, Anayasa Yargısı Dergisi, ss. 231-301.

Evcil Hayvanların Korunması Hakkında Avrupa Sözleşmesi,
<https://rm.coe.int/168007a67d> (erişim tarihi 25.01.2024).

Finlandiya Hayvanların Refahı Kanunu (Animal Welfare Act),
<https://www.globalanimallaw.org/downloads/database/national/finland/en19960247.pdf> (erişim tarihi 24.01.2024).

Fransa Ceza Kanunu (French Penal Code),
https://sherloc.unodc.org/cld/document/fra/1992/penal_code_en.html (erişim tarihi 23.01.2024).

“İstanbul’daki Barınakların Kapasitesi Sokak Hayvanlarının Yüzde 6’sına Bile Yetmiyor.”, <https://www.haberturk.com/istanbul-daki-barinaklarin-kapasitesi-sokak-hayvanlarinin-yuzde-6-sina-bile-yetmiyor-3650608> (erişim tarihi 28.01.2024).

İsveç Hayvanların Refahı Kanunu (Animal Welfare Act),
<https://www.globalanimallaw.org/downloads/database/national/sweden/animal-welfare-act-2018-english.pdf> (erişim tarihi 24.01.2024).

Katica M vd., “Widespread of Stray Dogs: Methods for Solving The Problem in Certain Regions of Bosnia and Herzegovina”, Cilt 5, Sayı 6, 2015, International Journal of Research-Granthaalayah, ss. 414-422.

Kırışik F/Öztürk K, “Şiddet Haberlerinden Hayvan Haklarına, Sahipsiz Köpek Sorunu”, Sayı 69, 2021, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, ss. 360-388.

Koçoğlu H, “Bir Toplumsal Problem Olarak Sahipsiz Köpeklere Afyonkarahisar Halkının Bakışı Üzerine Bir Araştırma”, Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2024.

Levi D, “Evolution Stray Dog’s in Italy”, Cilt 2, 2020, Journal of Applied Animal Ethics Research, ss. 85-93.

Menteş G A/ Osmanağaoğlu Ş, “Türkiye’de Hayvanları Koruma Kanununun Tarihsel Gelişimi”, Cilt 15, Sayı 3, 2009, Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, ss. 325-330.

Narmanlıoğlu Ü, “Kanunun Anlam Bakımından Uygulanması”, Prof. Dr. Turhan Tufan YÜCE’ye Armağan Özel Sayı, 2001, DEÜHFD, ss. 93-118.

Özpolat H, “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Maddi Anlamda Kanun Kriteri”, Cilt 9, Sayı 33, 2018, TAAD, ss. 609-622.

Özyurt B, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM)’nin Dolaylı Mağdur (Indirect Victim) Kavramına Yaklaşımı, 01.02.2023, İHMBilkent, <https://ihm.bilkent.edu.tr/blog-4> (erişim tarihi: 17.09.2024).

Papavasili T H. vd., “Review of Stray Dog Management: Dog Days In The European Countries”, Cilt 27, Sayı 2, 2024, Bulgarian Journal of Veterinary Medicine, ss. 322-342.

Sahipsiz Başboş Köpekler Raporu, Mazlumder, Hazırlayanlar: Mehmet Emin Eroğlu, Musa Kazım Argun, Editörler: Gökhan Türkoğlu, Nuri Yılmaz, <https://www.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/sahipsiz-basibos-kopekler-raporu/1219> (erişim tarihi 25 Mart 2024).

Salihpaşaoğlu Y, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.

Sawbridge F, How did the Netherlands become the first country without stray dogs?, <https://dutchreview.com/culture/how-did-the-netherlands-become-the-first-country-to-have-no-stray-dogs/> (erişim tarihi 20.07.2024).

Sharma T, The Netherlands: World’s First Country with Zero Stray Dogs - How They Achieved It, <https://www.linkedin.com/pulse/netherlands-worlds-first-country-zero-stray-dogs-how-achieved#:~:text=Out%20of%20an%20estimated%20200,to%20have%20no%20stray%20dogs.> (erişim tarihi 20.07.2024).

Sorochinskaia, S., 'Death Sentence': Russia Passes Law Permitting Euthanization of Stray Animals, <https://www.themoscowtimes.com/2023/08/10/death-sentence-russia-passes-law-permitting-euthanization-of-stray-animals-a81959> (erişim tarihi 20.07.2024).

Sternheim, I., How Holland Became Free of Stray Dogs, [http://www.doctordog.nl/EN/DR_Dutch_Straydogs\[1\].pdf](http://www.doctordog.nl/EN/DR_Dutch_Straydogs[1].pdf) (erişim tarihi: 15.03.2023).

Sunay R, "İnsan Haklarının Yatay Etkisi ve Devletin Sorumluluğu", Cilt 23, Sayı 1, 2015, SÜHFD, ss. 9-52.

Tamzok H/ Kük M/ Çobanoğlu N, "Hukuki ve Etik Boyutlarıyla Sokak Hayvanları", Cilt 4, Sayı 1, 2013, AÜ Sosyal Bilimler Dergisi, ss. 245-280.

"The EU and Stray Dogs", <https://paws2rescue.com/the-eu-and-stray-dogs/> (erişim tarihi: 17.03.2025).

Toth Z J, "Animal Protection and Animal 'Rights' in Hungary", Sayı 4, 2012, Jogelméleti Szemle/ Journal of Legal Theory, ss. 166-175.

Verniers E, Executief van de Moslims van België and Others v. Belgium: the ECtHR's perspective on balancing animal welfare with religious freedom, <https://strasbourgobservers.com/2024/05/08/executief-van-de-moslims-van-belgie-and-others-v-belgium-the-ecthrs-perspective-on-balancing-animal-welfare-with-religious-freedom/> (erişim tarihi: 24.09.2024).

Yiğit A/ Aslım G/ Can H, "Türkiye'de Sahipsiz Hayvan Barınakları ve Barınak Hekimliği Üzerine Bir Değerlendirme", Cilt 26, Sayı 1, 2020, Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi.

Yücer H M./ Ay Kıran B, "Sosyal Sağlık Perspektifinden Hayvan Sevgisi ve Karşıtlığı: Sokak Köpekleri ve Yeni Toplumsal Riskler", Cilt 5, Sayı 2, 2023, Academic Platform Journal of Halal Lifestyle.